

УДК 37.015.3:159.9

DOI <https://doi.org/10.30970/PS.2026.27.17>

ФУНДАМЕНТАЛЬНІ АСПЕКТИ ДУХОВНО-ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО РОЗВИТКУ: ПСИХОЛОГІЧНИЙ ТА ПЕДАГОГІЧНИЙ АНАЛІЗ

Зінаїда Романченко

*Київський столичний університет імені Бориса Грінченка,
вул. Бульварно-Кудрявська, 18/2, м. Київ, Україна, 04053*

<https://orcid.org/0009-0003-9113-4919>

e-mail: romanchenko_z@ukr.net

Стаття присвячена комплексному міждисциплінарному аналізу духовно-інтелектуального розвитку особистості у контексті викликів XXI століття. Актуальність дослідження обумовлена обмеженістю традиційних освітніх моделей, орієнтованих виключно на когнітивні показники, та глобальними соціокультурними кризами, що вимагають формування морально-ціннісної та психологічної стійкості молоді. Метою роботи є здійснення системного психологічного та педагогічного аналізу фундаментальних аспектів духовно-інтелектуального розвитку, включаючи нейробіологічні механізми, кореляції з рисами особистості, педагогічні стратегії та вплив цифровізації. Методологічну основу дослідження становить інтегративний міждисциплінарний підхід, що поєднує концептуальний аналіз за методом Вокера та Аванта, принципи теоретичної психології та систематичний огляд рецензованих джерел з баз PubMed, Scopus і Web of Science (2019–2026). У результаті дослідження встановлено, що духовний інтелект (SI) функціонує як вищий когнітивно-реляційний механізм у герменевтичному та трансцендентному доменах, відмінний від емоційного та морального інтелекту. Виявлено статистично значущу позитивну кореляцію SI з рисою «Відкритість досвіду» та негативну з «Нейротизмом» за моделлю «Великої п'ятірки». Нейробіологічні дослідження підтверджують універсальний характер механізмів духовного досвіду. Охарактеризовано парадигму Духовної педагогіки та крос-культурні освітні моделі (ісламська ta'dib, бутанська GNH, християнська Imago Dei). Описано результати формувального експерименту на базі українських університетів: частка студентів із високим рівнем духовного розвитку в експериментальній групі зросла з 11,8 % до 32,0 %, тоді як контрольна група не продемонструвала статистично значущих змін. Проаналізовано амбівалентний вплив штучного інтелекту та цифровізації на духовний розвиток молоді. Зроблено висновок, що духовно-інтелектуальний розвиток є фундаментальною умовою формування резильєнтної особистості та що освітні системи потребують інтеграції аксіологічних орієнтирів і стратегій цифрової духовної гігієни.

Ключові слова: духовний інтелект, духовно-інтелектуальний розвиток, емоційний інтелект, духовна педагогіка, аксіологічна освіта, штучний інтелект і духовність, особистісна резильєнтність.

Постановка проблеми та аналіз останніх досліджень і публікацій

Сучасна парадигма освіти та психології переживає глибоку епістемологічну трансформацію. Глобальні соціокультурні, екологічні та технологічні кризи XXI століття з особливою гостротою виявили обмеженість освітніх моделей, зорієнтованих виключно на передачу когнітивних знань і розвиток академічного інтелекту (IQ). Концепція емоційного інтелекту (EQ), популяризована наприкінці XX ст., стала кроком до гуманізації освіти, однак сама по собі виявилася недостатньою для пояснення механізмів смислотворення, морального вибору та екзистенційної стійкості [1]. Відповіддю на цей виклик стала концептуалізація духовного інтелекту (Spiritual Intelligence, SI).

© Зінаїда Романченко, 2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)

Термін «духовний інтелект» введений у науковий обіг Даною Зохар (Danah Zohar) у 1997 р., а надалі отримав емпіричне обґрунтування у працях Девіда Кінга та Френсіс Вон [1]. Духовний інтелект трактується як вищий вимір людського інтелекту, що виходить за межі егоцентричного сприйняття та забезпечує доступ до зрілих якостей «Істинного Я» [1]. Цей конструкт є незалежним від релігійності: він функціонує як адаптивний внутрішній ресурс, здатний до цілеспрямованого розвитку [7].

В умовах тотальної цифровізації та збройного конфлікту, що переживає Україна, проблема духовно-інтелектуального розвитку набуває особливої актуальності. Емпіричні дані фіксують тривожну ціннісну кризу: близько 73 % студентів орієнтовані передусім на матеріальний успіх, тоді як розуміння морального обов'язку й емпатії нівелюється [11]. Провідні українські психологи (І. Бех, З. Карпенко, М. Боришевський, О. Киричук) розглядають духовність як системне психічне утворення, що детермінує здатність особистості до самовизначення та ціннісно-смыслового зростання [40].

Мета та завдання дослідження

Метою статті є системний психологічний та педагогічний аналіз фундаментальних аспектів духовно-інтелектуального розвитку особистості. Завдання дослідження: 1) деконструкція психологічних та нейробіологічних механізмів духовного інтелекту і його кореляцій із рисами особистості; 2) аналіз інноваційних педагогічних моделей; 3) оцінка українського контексту та результатів формувальних експериментів; 4) вивчення впливу цифровізації й штучного інтелекту на духовний розвиток молоді.

Методи та методика дослідження

Дослідження базується на інтегративному міждисциплінарному підході. Застосовано метод концептуального аналізу Вокера і Аванта (Walker & Avant), що дає змогу ідентифікувати атрибути, антецеденти та наслідки досліджуваного феномену [19]. Додатково використовувалися принципи теоретичної психології та систематичний огляд рецензованих джерел. Матеріали відбиралися з баз PubMed, Scopus і Web of Science (2019–2026) за ключовими термінами: “spiritual intelligence”, “spiritual pedagogy”, “moral development”, “educational psychology”, “artificial intelligence AND spirituality” [19]. Структура статті відповідає формату IMRAD [13].

Результати дослідження та їх обговорення

Психологічна архітектура духовно-інтелектуального розвитку. Духовний інтелект не є механічною сумою духовності та академічного інтелекту, так само як моральний інтелект – не просто поєднання моралі та когніції [2]. Якщо EQ оперує в афективно-регуляторному домені, а моральний інтелект – у нормативно-етичному, то SI функціонує у герменевтичному, символічному й трансцендентному доменах [5]. Порівняльний аналіз цих конструктів подано у Таблиці 1.

З наведеного порівняння випливає, що SI виступає вищим когнітивно-реляційним механізмом: він переформатує особисту ідентичність відповідно до вищого символічного порядку та сприяє розвитку спільнот на основі спільних духовних цінностей [5].

Кореляція з рисами особистості за моделлю «Великої п'ятірки». Дослідження за допомогою опитувальника SISRI-24 та інвентаря Big Five демонструють закономірності, важливі для педагогічної практики [1]. Зафіксовано потужну позитивну кореляцію SI з «Відкритістю досвіду» (Openness to Experience): особи з вищим рівнем відкритості виявляють більшу когнітивну гнучкість і здатність до трансцендентального мислення [1]. «Сумлінність» та «Доброзичливість» корелюють помірно позитивно з функцією продукування особистісних смислів [1]. Примітно, що «Екстраверсія» не має статистично значущого зв'язку з SI, що спростовує уявлення про інтроверсію як передумову духовного розвитку [1]. Найважливіша прикладна знахідка – негативна кореляція SI з «Нейротизмом»:

хронічна тривога виснажує ресурси робочої пам'яті, унеможлиблюючи трансцендентну рефлексію [1]. Це означає, що розвиток емоційного інтелекту є необхідною попередньою умовою зростання SI.

Таблиця 1

Порівняльний аналіз конструктів духовного, емоційного, морального та внутрішньоособистісного інтелекту

Характеристика	Духовний інтелект (SI)	Емоційний інтелект (EI)	Моральний інтелект	Внутрішньо-особистісний інтелект
Когнітивний домен	Герменевтичний, символічний, трансцендентний [5]	Афективний, регуляторний [5]	Нормативний, ціннісно-орієнтований [5]	Саморефлексивний [5]
Нормативне джерело	Сакральний/розкритий корпус, міжкультурні джерела [5]	Емоційні стани, емпатія [5]	Соціальні норми, етичні кодекси [5]	Внутрішній досвід [5]
Ключова функція	Інтерпретація досвіду через вищі смисли [4]	Управління емоціями [3]	Моральне судження і дія [26]	Формування «Я-концепції» [5]
Біхевіоральний результат	Інтеграція особистості з всесвітом, альтруїзм [6]	Соціальна адаптивність [27]	Етично коректна поведінка [25]	Автономія [25]

Нейробіологічні механізми та зв'язок із благополуччям. Новітні дослідження 2025 р. (Університет МакГілла) виявили феномен «Спіралі уваги, збудження та вивільнення» (Attention, Arousal and Release Spiral): буддійська медитація та християнська глосолалія задіюють один механізм когнітивного зворотного зв'язку [31]. Це підкреслює універсальність людського духовного досвіду незалежно від конфесійних відмінностей [31]. Духовне благополуччя корелює з кращою якістю сну, зниженням запальних маркерів та показниками академічної успішності ($r = 0,36$ для SI і $r = 0,50$ для EI) [33].

Педагогічні стратегії: парадигма Духовної педагогіки. Духовна педагогіка (Spiritual Pedagogy, SP) визначається як «емпірична, вдумлива, цілісна і рефлексивна практика», що ґрунтується на зв'язку між учителем, учнем і предметом [6]. Її чотири стовпи – трансцендентність, зв'язок, цілісність і співчуття – реалізуються через інструменти позитивної психології та «залучену педагогіку» П. Фрейре, де активно використовуються сторітелінг та моделювання духовних дилем [6].

Крос-культурний аналіз виявляє розмаїть успішних моделей. Ісламська концепція та'dīb інтегрує вчення Аль-Газалі про чотири виміри людини (Nafs, Qalb, Ruh, 'Aql), наголошуючи, що без очищення серця (Qalb) знання стає інструментом егоїзму [36]. Бутанська модель Валового національного щастя (GNH) вбудовує емоційне та духовне благополуччя у формальну навчальну програму: лонгітюдні дані свідчать про покращення концентрації уваги, емпатії та академічних результатів [38]. Це спростовує міф про несумісність духовного виховання й академічної строгості. Християнська парадигма Imago Dei, поєднуючи контемплятивні практики з когнітивним навчанням, поліпшує показники емоційної регуляції та вирішення конфліктів [39].

Аксіологічна криза та результати формувальних експериментів в Україні. Провідні вітчизняні дослідники (І. Бех, З. Карпенко, М. Боришевський) концептуалізують

духовність як системне психічне утворення, що детермінує самовизначення особистості [40]. В умовах воєнного конфлікту духовний розвиток набуває значення стратегічного ресурсу психологічної стійкості нації [10].

Дієвість теоретичних концепцій підтверджена формувальними експериментами в університетах України. Програма психолого-педагогічного супроводу духовного розвитку студентів (психокорекційні, консультативні та психотерапевтичні практики) забезпечила видатну динаміку (Таблиця 2).

Таблиця 2

Динаміка показників у формувальному педагогічному експерименті (n = 50)

Індикатор / Шкала	Експериментальна група	Контрольна група
Високий рівень духовного розвитку	Зростання з 11,8 % до 32,0 % [40]	Без значущих змін (11,8 %) [40]
Низький рівень духовного розвитку	Зниження до 0 % [40]	Збережений рівень 24,2 % [40]
Шкала Сумлінності	Приріст +3,24 бала [40]	Приріст +0,16 бала [40]
Шкала Доброзичливості	Приріст +2,24 бала [40]	Приріст +0,04 бала [40]
Вектор «Альтруїзм – Егоїзм»	Зсув у бік альтруїзму: +2,52 бала [40]	Незначний зсув: +0,08 бала [40]

В експериментальній групі зафіксовано також статистично значуще підвищення особистої та соціальної креативності (p = 0,000) [40]. Якісний аналіз навчальних програм з української літератури та історії (9–11 класи) після 2014 р. виявляє інтеграцію концептів самопізнання та самоідентифікації як ключових педагогічних інструментів формування резильєнтної національної ідентичності [12].

Вплив штучного інтелекту та цифровізації. Алгоритми сучасних платформ (TikTok, YouTube, Spotify) спрямовані на утримання уваги через стимуляцію дофамінової системи, що спричиняє зниження концентрації уваги, деградацію критичного мислення та витіснення простору для екзистенційного пошуку [9]. Водночас технології мають позитивний потенціал: демократизація доступу до духовних і філософських ресурсів, застосування для майндфулнесу, підтримка волонтерського руху [45]. Дихотомія впливу ШІ систематизована у Таблиці 3.

Таблиця 3

Амбівалентний вплив штучного інтелекту на духовний розвиток молоді

Позитивний вплив ШІ	Негативний вплив та ризики ШІ
Демократизація доступу до смислів: освітній, теологічний і філософський контент [45]	Алгоритмічний тиск та ехо-камери: звуження світогляду, маніпулювання увагою [43]
Підтримка соціальної активності: волонтерство, краудфандинг, етичні ініціативи [45]	Ерозія авторитетів: заміна духовних наставників ШІ-чат-ботами [46]
Стимулювання інтроспекції: застосування майндфулнесу і КПТ на базі ШІ [47]	Цифрове відчуження: підміна глибоких зв'язків поверхневою взаємодією [45]
Когнітивне розвантаження: автоматизація рутини вивільняє ресурси для творчості [9]	Когнітивна деградація: погіршення пам'яті, уваги, критичного мислення [9]

Педагогічним інститутам необхідно розробити стратегії «цифрової духовної гігієни», які формують у молоді усвідомлену взаємодію з технологіями без втрати здатності до екзистенційного пошуку та самостійного морального вибору [46].

Висновки

1. Духовний інтелект є самостійним вищим когнітивно-реляційним механізмом, який функціонує в герменевтичному та трансцендентному доменах. Його рівень статистично значуще корелює з відкритістю до досвіду, когнітивною гнучкістю та академічною успішністю, а також обернено пов'язаний із нейротизмом.

2. Інтеграція загальнолюдських цінностей у навчальний процес не знижує академічної строгості, а виступає її каталізатором. Формувальні експерименти в українських університетах підтвердили ефективність аксіоцентричного підходу: зростання показників духовного розвитку, сумлінності та альтруїзму в експериментальній групі.

3. Екзистенційні виклики збройного конфлікту загострюють потребу переходу від утилітарної до аксіологічної парадигми вітчизняної освіти. Включення духовних цінностей до навчальних програм є інструментом формування резильєнтної національної ідентичності.

4. Вплив штучного інтелекту на духовний розвиток молоді є амбівалентним. Першочерговим завданням освітніх систем стає формування в учнів практик цифрової духовної гігієни, що забезпечують збереження простору для екзистенційного пошуку та автономного морального вибору.

Список використаної літератури

1. Begum M. et al. The Role of Spiritual Intelligence and Personality in Young Adulthood. *Asian Journal of Management*. 2024. Vol. 15, № 4. P. 10. URL: https://www.ajmjournal.com/HTML_Papers/Asian%20Journal%20of%20Management__PID__2024-15-4-10.html (дата звернення: 20.02.2026).
2. Karaś D., Ciecich J. Personality Traits and the Spiritual and Moral Intelligence of Early Adulthood in Poland: Research Reports. *Religions*. 2023. Vol. 14, № 1. P. 78. DOI: 10.3390/rel14010078.
3. Matjie M. A. Emotional intelligence in action: theoretical models for educators to enhance learning and connection in the classroom: a conceptual review. *Frontiers in Psychology*. 2025. Vol. 16. Article 1660296. DOI: 10.3389/fpsyg.2025.1660296.
4. Abdullah M. et al. Strengthening Spiritual Development Approaches in Teaching and Learning for Malaysian Higher Education Students: An Integrative Conceptual Framework. *International Journal of Research and Innovation in Social Science*. 2024. URL: <https://rsisinternational.org/journals/ijriss/articles/strengthening-spiritual-development-approaches-in-teaching-and-learning-for-malaysian-higher-education-students-an-integrative-conceptual-framework/> (дата звернення: 20.02.2026).
5. Zohar D., Marshall I. Spiritual Intelligence: A New Form of Intelligence for a Sustainable and Humane Future. *ResearchGate*. 2025. URL: <https://www.researchgate.net/publication/394008705> (дата звернення: 20.02.2026).
6. Morrison A. Moving toward a spiritual pedagogy in L2 education: research and reflections. *Language Teaching Research*. 2022. DOI: 10.1177/13621688221126400.
7. Pinto C. T. et al. Spiritual intelligence: a scoping review on the gateway to mental health. *Global Health Action*. 2024. Vol. 17, № 1. Article 2362310. DOI: 10.1080/16549716.2024.2362310.
8. Cook B. Forming hearts and minds: challenges and renewal in catholic education in the age of AI. *Catholic Education: A Journal of Inquiry and Practice*. 2025. DOI: 10.1080/19422539.2025.2576899.
9. Filippi M. et al. The impact of digital technology, social media, and artificial intelligence on cognitive functions: a review. *Frontiers in Cognition*. 2023. Vol. 2. Article 1203077. DOI: 10.3389/fcogn.2023.1203077.
10. Petro Jacyk Center. 2024–2025 Non-residential & residential scholars. *The Munk School of Global Affairs & Public Policy : веб-сайт*. URL: <https://munkschool.utoronto.ca/petro-jacyk/2024-2025-non-residential-residential-scholars> (дата звернення: 20.02.2026).

11. Fazan V. Modern spiritual and moral aspects of education in pedagogical institutions of higher education. *Педагогічні науки*. 2022. URL: https://pedsciences.com.ua/web/uploads/pdf/article_25_1_2022_Fazan.pdf (дата звернення: 20.02.2026).
12. Shvets T. From Philosophical Heritage to National Pedagogy: The Transmission of “Self-Knowledge” in Contemporary Ukrainian Education. *ResearchGate*. 2025. URL: <https://www.researchgate.net/publication/396998474> (дата звернення: 20.02.2026).
13. IMRAD. *Вікіпедія: вільна енциклопедія*. URL: <https://en.wikipedia.org/wiki/IMRAD> (дата звернення: 20.02.2026).
14. Psychology, Educational: Journal Rankings. *OOIR* : вебсайт. URL: <https://oair.org/journals.php?field=Psychiatry+and+Psychology&category=Psychology%2C+Educational> (дата звернення: 20.02.2026).
15. Top 15 journals in Religious Studies. *CountryOfPapers* : вебсайт. URL: <https://countryofpapers.com/search-journals/top-15-journals-religious-studies> (дата звернення: 20.02.2026).
16. Day T., Tosey P. Scientific writing and publishing with IMRaD. *ResearchGate*. 2020. URL: <https://www.researchgate.net/publication/339317789> (дата звернення: 20.02.2026).
17. Hussin Z. et al. A Narrative Inquiry of English Graduate Students’ Experiences in Writing for Publication. *Al-Ishlah: Jurnal Pendidikan*. 2021. URL: <https://journal.staihubbulwathan.id/index.php/alishlah/article/download/1267/542> (дата звернення: 20.02.2026).
18. Top Q1, Q2, Q3, and Q4 Journals Indexed in Scopus. *iScope Publication Blog* : вебсайт. URL: <https://iscopepublication.com/blog/top-q1-q2-q3-and-q4-journals-indexed-in-scopus/> (дата звернення: 20.02.2026).
19. Mills S. Conceptual Understanding: A Concept Analysis. *The Qualitative Report*. 2016. Vol. 21, № 3. P. 546–557. URL: <https://nsuworks.nova.edu/tqr/vol21/iss3/8/> (дата звернення: 20.02.2026).
20. Huitt W. A Concept Analysis of Conceptual Learning: A Guide for Educators. *Nursing Education Perspectives*. 2019. Vol. 40, № 1. P. 60–62. DOI: 10.1097/01.NEP.00000000000000411.
21. Osbeck L. Method and Theoretical Psychology. *Theory & Psychology*. 2005. Vol. 15, № 2. P. 179–202. URL: <https://www.researchgate.net/publication/247743307> (дата звернення: 20.02.2026).
22. Soenens B. et al. The contribution of spirituality to university students’ meaning in life. *Journal of College Student Development*. 2025. DOI: 10.1080/19349637.2025.2559604.
23. Yusuf A. Integration of Philosophy in the Modern National Education Curriculum. *ResearchGate*. 2025. URL: <https://www.researchgate.net/publication/394579691> (дата звернення: 20.02.2026).
24. Amiri A. et al. A Systematic Review of the Impact of Artificial Intelligence, Digital Technology, and Social Media on Cognitive Functions. *International Journal of Research and Innovation in Social Science*. 2024. URL: <https://rsisinternational.org/journals/ijriss/articles/a-systematic-review-of-the-impact-of-artificial-intelligence-digital-technology-and-social-media-on-cognitive-functions/> (дата звернення: 20.02.2026).
25. Pérez-Fuentes M. C. et al. The Psycho-Didactic Approach in Religious and Moral Education. Towards Personal Growth and Positive Mental Health of Students. *Religions*. 2021. Vol. 12, № 6. P. 424. DOI: 10.3390/rel12060424.
26. Cornock M. Intelligence and Moral Development: A Critical Historical Review and Future Directions. *Journal of Intelligence*. 2025. Vol. 13, № 7. P. 72. DOI: 10.3390/jintelligence13070072.
27. Pérez-Fuentes M. C. et al. Emotional Intelligence and Critical Thinking: Relevant Factors for Training Future Teachers in a Chilean Pedagogy Program. *International Journal of Environmental Research and Public Health*. 2025. Vol. 22, № 2. P. 234. DOI: 10.3390/ijerph22020234.

28. Amram J. Y., Dryer D. C. The relationship between spiritual intelligence and personality traits among Jordanian university students. *International Journal of Psychology and Counselling*. 2015. URL: <https://pmc.ncbi.nlm.nih.gov/articles/PMC4371652/> (дата звернення: 20.02.2026).
29. Memon A. et al. A theoretical framework for understanding the importance of implementing simulation in social work education. *Social Work Education*. 2024. DOI: 10.1080/02615479.2024.2324906.
30. Jennings P. A. Emotional Intelligence Needs a Moral Rudder. *Greater Good Magazine : вебсайт*. 2021. URL: https://greatergood.berkeley.edu/article/item/emotional_intelligence_needs_a_moral_rudder (дата звернення: 20.02.2026).
31. Gosselin-Kessiby N. et al. Scientific insights into how humans access deep spiritual states. *ScienceDaily* : вебсайт. 2025. URL: <https://www.sciencedaily.com/releases/2025/02/250219105822.htm> (дата звернення: 20.02.2026).
32. Kaur T. et al. Potential Mechanisms of Influence Between Spiritual Practices and Cognitive Health: A Systematic Review and Conceptual Model. *Brain Sciences*. 2025. Vol. 15, № 12. P. 1296. DOI: 10.3390/brainsci15121296.
33. Nafea R. et al. The relationship between emotional intelligence, spiritual intelligence, and student achievement: a systematic review and meta-analysis. *Frontiers in Psychology*. 2024. Vol. 15. Article 1302877. DOI: 10.3389/fpsyg.2024.1302877.
34. Ammerman C. et al. Between Vulnerability and Connection: Longitudinal Evidence on the Impact of Transformative Religious/Spiritual Experiences. *PMC*. 2025. URL: <https://pmc.ncbi.nlm.nih.gov/articles/PMC12495122/> (дата звернення: 20.02.2026).
35. Sari I. et al. Innovative Learning Models in Improving the Spirituality of Higher Education Students in Indonesia and Malaysia. *ResearchGate*. 2024. URL: <https://www.researchgate.net/publication/398583387> (дата звернення: 20.02.2026).
36. Fauzi A. et al. Overcoming the spiritual emptiness of students in the modern era through the integration of Al-Ghazali's human concepts in the Islamic religious education learning model. *Cogent Education*. 2025. Vol. 12, № 1. DOI: 10.1080/2331186X.2025.2497147.
37. Hidayat A. et al. Holistic approach in Islamic education: the integration of spiritual aspects in Merdeka curriculum. *Mimbar Didaktika*. 2024. URL: <https://ejournal.upi.edu/index.php/mimbardik/article/viewFile/83260/31671> (дата звернення: 20.02.2026).
38. Taylor M. Emotional literacy as curriculum: a new paradigm for resilient classrooms. *Frontiers in Education*. 2025. Vol. 10. Article 1610746. DOI: 10.3389/educ.2025.1610746.
39. Cruz J. The Role of Christian Education in Shaping Emotions and Intellect. *Formosa Journal of Multidisciplinary Research*. 2024. URL: <https://nraformosapublisher.org/index.php/fjmr/article/view/567/685> (дата звернення: 20.02.2026).
40. Moiseienko N. et al. Psychological and pedagogical support of a student's spiritual personality development. *ResearchGate*. 2025. URL: <https://www.researchgate.net/publication/392708141> (дата звернення: 20.02.2026).
41. Savchyn M. Paradigm of spiritual growth of an individual: Theoretical concepts. *ResearchGate*. 2025. URL: <https://www.researchgate.net/publication/390185012> (дата звернення: 20.02.2026).
42. Kovalchuk I. The Intersection of Spirituality and Artificial Intelligence: Psychological Dimensions of Educational Leadership and Management. *ResearchGate*. 2025. URL: <https://www.researchgate.net/publication/394674416> (дата звернення: 20.02.2026).
43. AI and Youth: Insights from the first UNESCO Campus of the year. *ЮНЕСКО* : вебсайт. 2026. URL: <https://www.unesco.org/en/articles/ai-and-youth-insights-first-unesco-campus-year> (дата звернення: 20.02.2026).
44. Gong G. W. Faith, Ethics, and Human Dignity in an Age of Artificial Intelligence. *Church of Jesus Christ Newsroom* : вебсайт. 2025. URL: <https://newsroom.churchofjesuschrist.org/>

- article/faith--ethics--and-human-dignity-in-an-age-of-artificial-intelligence--a-call-to-action (дата звернення: 20.02.2026).
45. Vinnichuk O. et al. The opportunities of artificial intelligence technologies and their influence on youth spiritual development. *ResearchGate*. 2024. URL: <https://www.researchgate.net/publication/400809222> (дата звернення: 20.02.2026).
46. Ogechi C. Artificial Intelligence and Its Effects on Christian Youths' Spirituality. *Afropolitan Journals*. 2024. URL: <https://afropolitanjournals.com/index.php/ajrts/article/view/900> (дата звернення: 20.02.2026).

FUNDAMENTAL ASPECTS OF SPIRITUAL AND INTELLECTUAL DEVELOPMENT: PSYCHOLOGICAL AND PEDAGOGICAL ANALYSIS

Zinaida Romanchenko

*Borys Grinchenko Kyiv Metropolitan University
Bulvarno-Kudriavska Str, 18/2, Kyiv, Ukraine, 04053
<https://orcid.org/0009-0003-9113-4919>
e-mail: romanchenko_z@ukr.net*

The article presents a comprehensive interdisciplinary analysis of spiritual and intellectual development of personality in the context of 21st-century challenges. The relevance of the study is determined by the limitations of traditional educational models focused exclusively on cognitive indicators, and by global sociocultural crises that demand the cultivation of moral-axiological maturity and psychological resilience in young people. The purpose of the work is to conduct a systematic psychological and pedagogical analysis of the fundamental aspects of spiritual and intellectual development, including neurobiological mechanisms, personality trait correlations, pedagogical strategies, and the impact of digitalization. The methodological basis comprises an integrative interdisciplinary approach combining concept analysis by the Walker-Avant method, theoretical psychology principles, and a systematic review of peer-reviewed sources from PubMed, Scopus, and Web of Science databases (2019–2026). The study establishes that spiritual intelligence (SI) functions as a higher cognitive-relational mechanism in hermeneutic and transcendent domains, distinct from emotional and moral intelligence. A statistically significant positive correlation of SI with the Big Five trait “Openness to Experience” and a negative correlation with “Neuroticism” are identified. The Spiritual Pedagogy (SP) paradigm and cross-cultural educational models (Islamic ta’dib, Bhutanese GNH, Christian Imago Dei) are characterised. Results of a formative experiment at Ukrainian universities demonstrate that the proportion of students with high spiritual development in the experimental group grew from 11.8 % to 32.0 %, while the control group showed no statistically significant changes. The ambivalent impact of artificial intelligence and digitalization on youth spiritual development is analyzed. It is concluded that spiritual and intellectual development is a fundamental condition for forming a resilient personality, and that educational systems require the integration of axiological guidelines and digital spiritual hygiene strategies.

Key words: spiritual intelligence, spiritual and intellectual development, emotional intelligence, spiritual pedagogy, axiological education, artificial intelligence and spirituality, personal resilience.

*Дата першого надходження статті до видання: 17.02.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 18.03.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 29.05.2026*